

Ekonomi ve Ekoloji Kısılcında Sürdürülebilir Kırsal Turizmin Değerlendirilmesi

Evaluation Of Sustainable Rural Tourism in The Clamp of Economy and Ecology

Özlem AK*

Burhanettin ZENGİN**

Erkan TÜRKSEVEN***

DOI: <https://doi.org/10.25204/iktisad.1088196>

Öz

Makale Bilgileri

Makale Türü:

Derleme Makale

Geliş Tarihi:

15.03.2022

Kabul Tarihi:

14.10.2022

© 2023 İKTİSAD

Tüm hakları saklıdır.

Sanayileşme ile birlikte artan kentleşme ve doğadan uzak yaşam tarzı, asıl özü doğa olan insanın doğaya dönmesini elzem hale getirmiştir. Doğaya artan ilgi ve merak, bir zamanların tarımsal üretime ve tabiata ev sahipliği yapan bu alanların bir bölümünü, yerli ve yabancı turistlere hizmet eden mekânlara dönüştürmüştür. Fakat bu dönüşüm ekonomi ve ekoloji kısılcında kalarak bir yandan kırsal alanlardaki ekonomik yapıyı güçlendirirken diğer taraftan da ekolojik dengenin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu çalışma da dünya genelinde değişen turistik talep ve beklentilere paralel olarak, turistik arz kaynaklarının kırsal turizm amaçlı kullanılması ile kırsal alanlarda hem ekolojik açıdan hem de ekonomik açıdan yaşanan değişim ve dönüşümleri ele alarak, kırsal turizmin sürdürülebilirliğini mevcut ekonomik sistem ekseninde tartışmaktadır. Sürdürülebilirliğin ekonomi, ekoloji ve çevre-turizm bağlamında kendisini gerçekleştirmede sınırlı kaldığı, neoliberal ekonomideki rasyonel davranış anlayışının da değerler ekonomisi anlayışına yer bırakması gerektiği görülmektedir. Çalışmada ilk olarak literatür araştırması yapılmış olup kırsal turizmin ekonomik ve ekolojik etkilerinin ele alındığı önceki çalışmalar derlenerek elde edilen bilgiler ışığında bazı öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik etkiler, ekonomik etkiler, sürdürülebilir kırsal turizm.

Abstract

Article Info

Paper Type:

Review Paper

Received:

15.03.2022

Accepted:

14.10.2022

© 2023 JEBUPOR

All rights reserved.

Urbanization that increased due to industrialization and a type of style to be preferred as living in the far away from the rural, made the human whose inner purity belongs to nature obligated to go back the nature. The wonder and the interest for the nature turned some of these areas once used to be belong to nature, partly, into the venues that serve for local and foreigner tourists. However, as this transformation enforcing the economic power in the rural areas by means of shrinking their economic and ecological issues, on the other hand leads to deterioration of the nature. This paper according to the parallel shifts that vary touristic demand and expectations around the globe, handling usage of touristic sources to be used within the purposes of touristic and using them in the rural areas both economically and ecologically contemplating the shifts and metamorphosis, argues in terms of the sustainability in the current economic system view. It's vivid that sustainability's been restricted in terms of economy, ecology and environment-tourism, as well as, it seems required that rational behaviouristic approach should be replaced by values economics. Within the research, firstly literature search has been done then there have been some proposals in the light of the previous researches about rural tourism's economic and ecological impacts.

Keywords: Ecological impacts, economic effects, sustainable rural tourism.

Atıf/ to Cite (APA): Ak, Ö., Zengin, B. ve Türkseven E. (2023). Ekonomi ve ekoloji kısılcında sürdürülebilir kırsal turizmin değerlendirilmesi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 8(20), 36-53

* ORCID Öğr. Gör., Doktora Öğrencisi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği EABD, oaksoy@subu.edu.tr

** ORCID Prof. Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, bzengin@subu.edu.tr

*** ORCID Öğr. Gör., Doktora Öğrencisi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği EABD; eturkseven@subu.edu.tr

Extended Abstract

Introduction and Research Questions & Purpose:

This research's purpose is to argue over the sustainability of the rural tourism in terms of the schema of the economic system in a detailed way. The increased vitality of the sustainability is crucial to evaluate in every way that can be utilized. Yet sustainability's social perspective has not been included to this research. On the point of usage of natural source exploitation solely it has been tried to be evaluated the "Economical Utility" that based on neoliberal economy approach and the sustainability of the activities of rural tourism in the restriction of ecology. The inquiries to this research;

- In the context of ecology and economy, what's the sustainability?
- What are the impacts of the rural tourism in terms of ecology and economy?
- Can it be sustained in the context of the current economical approach to the rural view and ecology?

Literature Review:

When it's searched, the first sustainable revolution took place owing to increasing anxieties on environmental approach. Sustainability in the economic theory of Neo-Classics has been defined as a maximization of a prosperity (Tıraş, 2012: 59). For this reason, sustainability, not only in terms of economical context but also in the ecological way, should be evaluated. Nevertheless, the incapability of the parameters that are accepted when they're utilized and accepted in the working and as not the "Analysis of utility/expenditure" cannot be benefited, those expenditures that are done for the sake of removal of the waste are still contemplated as "expenditure for the environment" (Pezikoğlu, 2012: 83). On the other hand, ecological issue, has given dozens of way to recreate working sectors for the capital, yet as this capital searches for much more production to be produced as well as it started a venture in order to improve the consumption. (Kılınç, 2012: 157). This view to serve the economical continuum unfortunately brings the sustainability of the environment down. The fact should be accepted, the global solution to be found to global problem to face.

Methodology:

An enormous research has been done in this research that searches of the sustainability of the rural areas. As this researching taking place, fundamentally used some of data sites such as Social Science Research Network, Jstor, Researchgate, Elsevier, in addition to them the other websites and the articles about the topic were investigated detailed. "Sustainability", "Rural tourism", "Sustainability of rural tourism" keywords were scanned and some of the researches were reached. Sustainability theme was researched how to handle by tourism, economy and ecology practically and theoretically. Simultaneously the tourism activities of the rural areas of both Türkiye and the World have been inspected and in the light of the information some of proposals to be attempted to forwarded.

Results and Conclusions:

The development of tourism facilities in the rural areas that have a crucial potential in terms of tourism, in the solution of these habitats shortly or long and to be improved vitally. But besides skyrocketing of the environmental problems as well as production and consumption shifts, utilization of the nature via referring as a meta so as to use theme in terms of economical approach. The tourism activities that are important to be researched wholly. In the literature of this research, within the examples that have been searched detailed that these perils both affect the economic and ecological copiously indirectly, eventually it was seen that it perished its existence of sustainability either. Ruler economical view has got some problems, thus, there must be some radical changes should be undergone that are appropriate and sensible for economical approach. Economic and ecological coexistence can be facilitated of the social perspective as seen third foot of this trio. According to Sharpley's (2009) research as he stated, the biggest hardship towards the sustainability, there must be a need for a transformation of shapes and the levels of contemporary production and consumption levels.

1. Giriş

Turizm, büyük ölçüde çevrenin sunduğu, ekonomi yazınında “*serbest mallar*” olarak nitelendirilen değerler üzerinde işleyen ekonomik bir sektördür. Dünya genelinde hızla artan ve değişen turizm faaliyetlerinin etkin ve doğru bir biçimde yönetilememesi, çevre üzerindeki olumsuz etkileri, *çevre-turizm* arasındaki bu yaşamsal ilişkiyi çıkmaza sokmaktadır. Özellikle doğal alanlara yönelik artan turizm talebini karşılamak, bu alanlardaki altyapı ve donanımları oluşturmadan turizme açmak ve sadece “*ekonomik fayda*” üzerine kurulu neoliberal ekonomi anlayışı, birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. İktisadi anlamda bir işletmenin “maksimum kar” hedefli hareket ettiği fakat kaynak kullanımı noktasında bilhassa “kıt olmayan” ve doğada “serbest” olarak bulunan kaynakları tüketmede “etkinlik ve verimlilik” esaslı hareket etmediği bilinmektedir. Doğal sermaye yani doğal kaynaklar, yakın bir zamana kadar kıt bir kaynak olarak ele alınmadığı için ekonomik anlamda çok fazla dikkate alınmamıştır. Bu yeni olarak anılan kıtlık türü, ekonomik sistemin, onu destekleyen ekosistemden daha fazla büyümesinin sonucudur (Aslan, 2010: 122). Dolayısıyla günümüzde artan üretim ve tüketim, doğal kaynak kullanımında artışa hatta bu kaynakların bazılarının tükenmesine sebep olmuştur. Bu durum yenilenebilir kaynakların kullanımını sınırlandırmaya, yenilenemeyen kaynakların ise yok olma riskine karşılık önlemler almaya mecbur bırakmıştır (Kaypak, 2012: 18).

Turizm ile ilgili faaliyetlerin de yılın belli aylarında ve ülkemizin belli bölgelerinde yoğunlaşması, çevre kirliliği, kıyı yağması, doğanın tahribi ve altyapı eksiklikleri şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sebeple hem doğal hem kültürel çevrenin koruma-kullanma dengesi içinde kullanımını öngören “sürdürülebilir turizm”, “yumuşak turizm”, “ekoturizm”, “kırsal turizm” gibi turizm türleri öne çıkmıştır (Kahraman ve Türkay, 2006: 36). Alternatif turizm başlıklarından biri olan *kırsal turizm*, kırsal yerleşim alanlarında gerçekleşen ve dolayısıyla doğal kaynak temelli olan bir turizm çeşididir. Kısa dönemde yüksek gelir getirisi olmamasına rağmen, yaratmış olduğu katma değer ile yerel ve ulusal ekonomiye pozitif katkısı olan turizm türü olarak bilinmektedir. Özellikle, ekonomik aktiviteler açısından dezavantajlı olan coğrafi koşullara sahip kırsal alanlarda yaşayan insanlar için gelir sağlayan faaliyetler arasındadır. Ancak ekonomik kalkınmanın giderek artan önemi sayesinde düşük gelirli bölge ve ülkelerin ekolojik sürdürülebilirliğinin göz ardı edildiği görülmektedir. Burada “doğa” sermaye sahipleri tarafından, uyum içinde olunması gereken bir bütün değil, sermayenin yararına kullanılması için sunulmuş bir hammadde deposu olarak görülmektedir.

Nitekim turizm sektörünün çok hızlı büyümesini sağlayan neoliberal ekonomi kuramı eksenindeki politikalar, ortaya çıkan olumsuzlukların artışı ile toplumun temel ihtiyaçlarına odaklanan ve bunun çevreyle uyum içinde olmasını savunan “*alternatif kalkınma kuramı*”nı gündeme getirmiştir. Buna göre, kalkınma sadece ekonomik faktörleri değil çevresel, sosyal ve kültürel faktörleri de ele alan çok boyutlu bir süreçtir. Kuramın başlangıcı, kalkınma kavramının her toplumun kendi ihtiyaçlarına göre yine kendisinin belirlediği, başka toplumlar tarafından dayatılan ya da kontrol edilen bir süreç olmadığı, odak noktasının ise sürdürülebilirlik olduğudur (Çiçek ve Sarı, 2018: 1007). Piyasa ekonomisi içinde bu yönde atılmış önemli adımlardan biri “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımıdır. Sürdürülebilir kalkınma düşüncesi 19. yüzyıla dayanmakla birlikte, kavramın duyulması 1987 yılında yayınlanan Bruntland Raporu sayesinde (Kılıç, 2012: 203). 1980’lerin ortalarında özellikle ekolojik dengenin korunması amacıyla ortaya çıkan ekoturizm, 1987 Bruntland Raporu’nda ve 1992 Rio Zirvesinde, alternatif bir kalkınma biçimi olarak öne sürülmüştür (Fletcher, 2011: 445). Her ne kadar sürdürülebilir kalkınma, çevre sorunlarına yol açmayan, yol açsa bile bunu önleyen bir kalkınma biçimi olarak ifade edilmiş olsa da mevcut uygulamalar daha çok kalkınma odaklı olmuştur. Sürdürülebilir “çevre” yerine daha çok “kalkınma” vurgusu yapılması neticesinde ekonomi ve ekoloji arasındaki denge sağlanamamıştır. Bu bağlamda bu çalışmada, mevcut iktisadi işleyişte kırsal turizmin sürdürülebilirliğinin, ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirlik kısıncında nasıl bir yol aldığı izah edilmeye çalışılacaktır. İlk olarak sürdürülebilirlik kavramına daha sonra kırsal turizm kavramına yönelik literatür taraması yapılmış, daha sonra kırsal turizmin ekonomik ve ekolojik etkileri ele alınarak kırsal turizmin sürdürülebilirliği tartışılmaya çalışılmıştır. Sürdürülebilirliğin ekonomi, ekoloji ve turizm bağlamında ele alan çalışma, doğanın tamamıyla insan

için olduğunu savunan eski iktisadi, maddeci anlayışın yerine manevi bakışlar içeren, doğayla karşılıklı ilişki ve etkileşim içinde olan yeni iktisadi anlayışı öne sürer.

2. Sürdürülebilirlik Kavramı

Sürdürülebilirlik kavramına ilişkin farklı perspektifleri içeren birçok tanım yapılmıştır. Kavramın temel özelliği, insan geleceğini konu alması ve kullanıldığı alanın kaynaklarının korunmasıdır (Tıraş, 2012: 60). Süreklilik temeline dayanan sürdürülebilirlik kavramı, sürme herhangi bir olay veya olgunun kendiliğinden devam etmesi ve sürdürme eyleminin devamlılığının da başkası tarafından yapılması anlamını taşımaktadır (Kaypak, 2012: 15). Neo-Klasik ekonomi anlayışına göre sürdürülebilirlik, tüketim kaynaklı fayda maksimizasyonu ile refah maksimizasyonunu birleştiren bir tanımlamadır (Tıraş, 2012: 59). Dolayısıyla ekonomide zaten var olan etkin ve verimli kaynak tahsisini de ifade etmektedir. Klasik iktisatçılar ekonomik büyümenin çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki etkilerini dikkate almamışlardır. Fakat 1960'ların sonuna gelindiğinde Batı'nın sanayi odaklı ekonomik büyüme ile sağladığı gelir artışı ve göz ardı edilen çevresel tahribat, bu tür bir kalkınma anlayışının devamını sıkıntıya sokmuştur. Bu bağlamda çevresel kaliteyi ve beşerî sermayeyi de dikkate alan, kaynakların optimum kullanımını amaçlayan uzun dönemli tek kalkınma modeli olarak görülen "sürdürülebilir kalkınma" son yıllarda iktisat literatüründe sıkça kullanılmaya başlamıştır (Beyhan, 2008: 12).

1987 yılına gelindiğinde Dünya Ekonomik Kalkınma Komisyonu (WCED) Bruntland raporunda sürdürülebilirlik kavramından, "Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama konusunda ödün vermeden günümüzün ihtiyaçlarını karşılamak" olarak bahsedilmiştir (UN, 1987). Daha sonra kavram hem Avrupa Birliği (AB) hem de Birleşmiş Milletlerin (BM)'nin ana gündem konularından birisi haline ivedilikle girmiştir (Aksu, 2021: 1063). Sürdürülebilir kalkınmanın üç yönü kabul edilmiştir (Harris, 2000: 6):

Ekonomik: Ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem, hükümetin yönetim düzeylerini korumak için sürekli olarak mal ve hizmet üretmek ekonomik büyümenin sağlanmasını, iç ve dış borç kontrolünü ve tarımsal/endüstriyel üretime zarar veren aşırı sektörel dengesizliklerden kaçınmayı içerir.

Çevresel: Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem, yenilenebilir kaynak sistemlerinin aşırı kullanımından veya çevresel tahribattan kaçınmalıdır. Yenilenemeyen kaynakları yalnızca etkin ve verimli alanlara yatırım yapıldığı ölçüde tüketerek istikrarlı bir kaynak tabanı sağlamalıdır. Bu, biyolojik çeşitliliğin, atmosferik istikrarın ve normalde ekonomik kaynaklar olarak sınıflandırılmayan diğer ekosistem işlevlerinin korunmasını içerir.

Sosyal: Sosyal olarak sürdürülebilir bir sistem, dağıtımsal eşitliği, sağlık ve eğitim dahil olmak üzere yeterli sosyal hizmet sunumunu, cinsiyet eşitliğini ve siyasi hesap verebilirliği ve katılımı sağlamalıdır.

Kavram, ekonomi disiplini çerçevesinde farklı alanlarda istikrarın sağlanması amacıyla da sürdürülebilir büyüme, borçların sürdürülebilirliği, turizmin sürdürülebilirliği gibi makroekonomik konular içerisinde de yerini almaktadır (Tıraş, 2012: 60). Sürdürülebilir turizm, ekoturizm, kırsal turizm, kitle turizmi vb. diğer turizm türleri gibi bir turizm çeşidi değildir. Sürdürülebilir turizm; planlama, uygulama, kontrol döngüsü ile turizm faaliyetlerinden doğan tahribatın azaltılabileceğini vurgulayan, tüm turizm türlerinde uygulama alanı bulan rehber niteliğinde turizm yaklaşımıdır (Çalık, 2019: 1). Turizm faaliyetleri neticesinde oluşan tahribat unsurlarının boyutu, turizmin çevre, kültürler, yerel ekonomi üzerindeki etkileri, turizmin etkilerinin nasıl belirleneceği ve olumsuz etkilerin giderilmesinde çözüm yollarının ne olacağı, orta ve uzun vadede turizm gelişimiyle çevresel tahribatın dengesinin nasıl sağlanacağı vb. konular sürdürülebilir turizmin ilgi alanına girmektedir. Çalışmanın devamında doğal, kültürel çevrenin koruma-kullanma dengesi içinde kullanımını öngören

“kırsal turizm” kavramı ve kırsal turizmin sürdürülebilirliği ekonomi ve ekoloji boyutlarıyla ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

3. Kırsal Turizm Kavramı

Turizm, kitle ve alternatif turizmden sentezlenmektedir. Kitle turizmi, popüler tatil yerlerinde çok sayıda insan veya büyük turist gruplarının önceden organize edilmiş paket tur olarak tercih edilen turizm türü olarak tarif edilmektedir (Bahar, 2003: 151). Alternatif turizm bazen “özel ilgi turizmi” veya “sorumlu turizm” olarak anılır ve genellikle doğal çevreyi anlamak ve doğaya teması vurgu yapan alternatif turizm biçimleri olarak anılmaktadır (Irshad, 2010: 7). Kırsal alanlara yönelik turizm faaliyetleri ile ilgili literatür incelendiğinde farklı kavramların kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda bazı yazarlar kırsal alanlarda yapılan turizm faaliyetlerini köy turizmi, tarım veya çiftlik turizmi gibi kavramlarla adlandırırken, bazıları eko-turizm dağ veya yayla turizmi şeklinde ifade etmektedir (Akça vd., 2001). Aralarında küçük farklılıklar olsa da yukarıdaki faaliyetler kırsal alanlarda yapıldığı için *kırsal turizm* kavramı altında toplanabilmektedir (Esengün vd., 2002). Kırsal turizmin ortaya çıkış nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Korkmaz ve Tolunay 2002: 431):

- Kitle turizminin, doğal alanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin anlaşılması,
- Çevre hassasiyeti konusunda yaşanan değişimler,
- Çevreye duyarlı olan organizasyonların artışı,
- Devlet ve birtakım sivil toplum kuruluşları ve organizasyonlar tarafından koruma faaliyetlerinin artışı ve desteklenmesi,
- Çevreye karşı hassas topluluklar ve faaliyetlerin artışı,
- Doğal kaynaklara dayalı faaliyetler konusunda ülkenin politika değişimlerinin turizm alanında da farklılığa neden olması,
- Doğal çevre kalitesinin korunması ve öneminin anlaşılması,
- Turistlerin tatillerini, boş vakitlerini daha önce görmedikleri, deneyimlemedikleri yerlerde geçirme, yöresel kültürleri, yereli ve doğayı tanıma isteklerinin artması,
- Hızlı kentleşme sonucu yeşil alanların azalması, gürültü ve görüntü kirliliğinin artması buna bağlı olarak kırsal alanlara olan ilgiyi artması.

Kırsal turizm; doğal çevre, kültür ve tarım ile bütünleşen, her mevsim gerçekleştirilebilen, diğer turizm türleriyle de uyum içinde olan bir turizm çeşididir. Bu açıdan kırsal turizm, birçok ülkede insanları tatil için cezbetmektedir (Soykan, 1999). Kırsal kültürü yeniden var eden, kırsalı daha çok sayıda insana kazanç getirecek uğraşlardan biri olan kırsal turizm iklim ile çok fazla bağlantılı değildir (Soykan, 2003: 2). Kırsal turizm kavramı, doğrudan “kırsal alanlar” olarak düşünüldüğü için ekoturizm, yayla turizmi, mağara turizmi, av turizmi, açık hava spor faaliyetleri ve doğa tatilleri kırsal turizm olarak ifade edilebilmektedir (OECD, 1994: 9). Fakat kırsal turizmde esas amaç bir çiftlikte, köyde ya da bir dağ evinde konaklamak, kırsal kültürü tanıyarak ve kaynaşarak bir deneyim yaşamak olduğundan, yukarıda ifade edilen turizm türleri ile aralarında etkinlik ve amaç olarak birtakım farklar vardır (Sanz vd., 2021: 2).

3.1. Kırsal Turizmin İlkeleri

Kırsal turizmin birtakım ilkeler çerçevesinde sürdürülmesi gerekmektedir. Kırsaldaki turizmin ilkeleri; yararlanma, gelişim, tasarım, kırsal ekonomi, koruma ve pazarlama olmak üzere 6 ana başlıkta şu şekilde toplanabilir (Sharpley ve Sharpley, 1997; akt. Ün vd., 2012):

Gelişim: Kırsal turizmin gelişimi için hem kırsalı koruma hem de ayağa kaldırma amaçları çerçevesinde yardımcı nitelikte olmalıdır. Tarihi evlerin yeniden kullanımı, çiftlik faaliyetlerinin kırsal turizm amaçlı kullanımı ile gelir elde edilmesi, terkedilmiş arazilerin ıslahı ve yeniden kullanımı ve kırsala ulaşım için yeni fırsatlar getirilmesi şeklinde geliştirilmelidir.

Yararlanma: Turistlerin kırsalın olanaklarından daha fazla yararlanmalarını sağlamak için, kırsalın güzelliğini ve özelliğini kaybetmeden, tarihini, kültürünü canlı tuttuğu ve yaban hayatın ve biyolojik çeşitliliğin merkezde olacak şekilde yöneltilmesi gereklidir.

Kırsal Ekonomi: Kırsal ekonomiyi desteklemeli fakat hem yoğun kalabalıktan ve erozyon ile aşırı kullanma dolayısıyla turizm kaynaklarına hasar vermemelidir. Hem ekonomik hem de başka faydaları yaygınlaştırmak için coğrafi olarak daha geniş çapta yayılmanın ve ziyaretlerin en yoğun olduğu dönemlerin dışına daha çok kaydırılması sağlanmalıdır.

Tasarım: Turizmde yeni gelişmelerinin plan ve programlanması, yönetilmesi, peyzaja uygun bir şekilde olmalı ve mümkünse peyzaj zenginleştirilmelidir.

Koruma: Kırsal turizmden fayda sağlayanların en değerli varlık olan kırsalın korunmasına ve değerlendirilmesine katkıda bulunmak için koruma ve kalkınma politikalarına destek sağlanmalıdır.

Pazarlama: Tanıtım, pazarlama ve bilgilendirme girişimlerinde insanların kırsala yönelik anlayışlarını ve ilgilerini artırarak takdir etme ve yararlanması sağlanmalıdır.

Kırsal alanların korunarak, kullanımı noktasında rehberlik edecek bu ilkeler, kırsal turizmin sürdürülebilirliği açısından son derece önem taşımaktadır. Kırsalın kalkınması noktasında kırsal turizm, yöre insanlarına iş imkânı getirdiği için kırsaldan kente göçü engellemesi ve gelir sağlaması açısından ciddi katkıları bulunmaktadır (Ün vd., 2012: 348). Nitekim kırsaldan kente göçü önleme, kırsalda yaşam koşullarını iyileştirme, adaletli gelir dağılımı, çevreyi koruma ve bunların sürdürülebilirliği ile mümkündür.

4. Kırsal Turizmin Etkileri

Kırsal turizmin gelişmesi, kırsal alan üzerinde ekonomik, ekolojik ve sosyokültürel etkiler yaratmaktadır. Kişisel davranış ve değerler üzerinde, ahlaki kurallarda, aile ve toplum ilişkilerinde, güvenlik düzeyinde, geleneksel törenlerde ve toplum örgütlenmesinde yarattığı değişimler turizmin sosyokültürel etkileri olduğu bilinmektedir (Kadanalı ve Yazgan, 2012: 98). Bu çalışmada ise kırsal turizmin ekonomik ve ekolojik etkileri ele alınarak kırsal turizmin sürdürülebilirliği konusunda nasıl hareket ettikleri izah edilmeye çalışılmıştır.

4.1. Kırsal Turizmin Ekonomik Etkileri

Kırsal kalkınma strateji ve politikalarının esas amacı, kırsalda yaşayan toplumların ekonomik, sosyo-kültürel imkanlarını artırmak ve aktif bir şekilde yöre insanının katılımını sağlamak olmalıdır. Kırsal alanlara yönelik sürdürülebilir kalkınma politikaları içinde bu çerçevede kırsal turizmin payı ve önemi giderek artmaktadır. Kırsal alanların sahip olduğu tarihi değerleri, flora ve fauna çeşitliliği, yöreye özgü el sanatları ve geleneksel ürünleri koruyarak sürdürülebilirliğinin garanti altına alınarak kalkınma politikaları amacına uygun kullanımı, gelecek nesillere kaynakların aktarımı için önem arz etmektedir (Akova, 2011: 339).

Neoliberalizm, doğa ve turizm arasındaki bağlantılar, ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiştir. Doğa temelli turizm, doğayı, neoliberalizmin mantığıyla daha uyumlu hale getirecek şekilde yeniden tanımlanmaktadır. Büscher (2010), neoliberalizmin doğayı meta haline getirdiğini ve parasal olarak fiyatlandırıldığını öne sürmektedir. Özellikle doğayı değişikliğe uğratmadan, bozmadan ve tüketmeden kullanan çevre bilinci artmış olan turistler hedef alınarak (pazarı genişletmek için) kırsal alanlara doğru turizm yatırımları yoğunlaşmaya başlamıştır. Böylece turizme ait sermaye için yeni yatırım imkanlarını ve dolayısıyla yeni kar elde etme olasılığını da artırmıştır (Erdoğan, 2003: 106). Neoliberal uygulamalar, özünde doğal kaynakların metalaştırılması elde edilen turizm ürünleri ile özel pazarlar yaratılmasını vurgulamaktadır (Fletcher ve Neves, 2012; Duffy, 2015). Çevresel girişimler, kapitalist genişleme için daha fazla olanak yaratırken doğayı 'kapitalizmin dostu' haline

getirmiştir (Duffy, 2010). Doğanın turizm yoluyla yeniden yapılandırılabilmesi, manzaralardan, hayvanlardan ve deneyimlerden ekonomik anlamda değer yaratılmasını içerir. Doğa içerikli turizmin temel savunmalarından biri, 'piyasa değeri' nedeniyle doğanın korunabileceği veya kurtarılabilmesidir, dolayısıyla metalaştırılabilir (Fletcher, 2010; Neves, 2010). Metalaştırma süreçleri, doğa temelli turizmde; köpekbalıkları veya foklarla yüzmek, aslanlarla yürümek gibi interaktif hayvan turizmi kritik bir hale gelmiştir. Kapitalist üretim kaynaklı ekonomik ve ekolojik krizlerin önlenmesi amacı ile ortaya çıkan "sürdürülebilir kalkınma" yaklaşımı, kapitalist üretim biçimini sorunsuz kılmaktadır (Kılınç, 2012: 148). Nitekim kırsal turizmin kırsal kalkınma sürecine ivme kazandırdığı ve aralarında doğru yönlü bir ilişki bulunduğu bir gerçektir.

Kırsal turizmin gerçekleştiği yörelere yönelik turizm talebinin artması, turistik yatırımların da artmasına sebep olmaktadır. Yatırımlara yönelik bu artışlar sayesinde kırsalın ekonomisi de canlanmaktadır. Turizmin gelişmesi ile birlikte fiziksel alt yapının güçlenmesi dolayısıyla yerel halkın hayat standartları yükselmektedir. Kentlerde kazanılmış olan gelirlerin kırsalda harcanması, kırsalın gelir düzeyini artırarak aradaki gelir düzeyi farkını azaltmaktadır. Kırsal turizmin gelişmesi ile birlikte yörede turizme doğrudan ve dolaylı mal ve hizmet üreten diğer sektörlerle de talep artmaktadır (Çeken vd., 2012: 14). Fakat öte yandan yerel halkın sınırlı başlangıç sermayesi ve beceri eksikliği, yerli olmayanlarla rekabet etmedeki zorluğu yerel sakinlerin turizm endüstrisine girmesine engeldir (Xu vd., 2009: 35). Bunun yanında kırsalda yaşayan halkın da bu faaliyetlerden en yüksek ekonomik payı alması doğal haklarıdır. Kırsal alanlarda yaşayanların ev, arsa gibi gayrimenkullerinin, yasa ile birlikte kırsalın gerçek sahiplerinde kalması önem arz etmektedir. Aksi durumda, turizmden elde edilecek gelirler başka bölgelere transfer olmaktadır. Xu vd., (2009) ekoturizm gelişiminin yerel ekonomiye katkısını, Wolong Doğa Koruma Alanı'nda araştırdıkları çalışmalarında yerel ve yerel olmayan halk arasında hem operasyonel anlamdaki becerilerin hem de ekonomik anlamda eşitsizliklerin var olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca turizm, yerel halk ve biyolojik çeşitliliğin korunması arasındaki ilişkinin de zayıf olduğunu öne sürmüşlerdir.

Kırsal yörelerin en önemli sorunlarından biri de işsizliktir. Turizmin gelişmesi ile birlikte yörede yaşayanlar kendi yaşadığı yörede gelir elde edebilmekte, yaşamını devam ettirebilmekte ve kente göçü azaltmaktadır. Nitekim kırsalda tarımla uğraşanların gelirlerinin yetersiz ve istikrarsız oluşu, kırsal yoksulluğa neden olmaktadır. Briedenhann ve Wickens (2004: 71), kırsal turizmin her derde deva olduğunu, marjinalleştirilmiş alanların ekonomik canlılığını artırdığını, sosyal yenilenmeyi teşvik ettiğini ve kırsal toplulukların yaşam koşullarını iyileştirdiğini savunmaktadır. Yörede kırsal turizmin gelişmesi, tarımda üretim kapasitesinin artmasına ve kırsal alan içerisinde ürünlerin normalden daha fazla ve yüksek fiyatlara satılmasına imkân tanımaktadır. Böylece kırsal turizm gelir düzeyini artırabilmektedir. Ancak yöredeki taşınmazların değeri arttığı için, bölgede yaşayanlar tarımdan uzaklaşabilmektedir. Akbaş (2019), Küçükköy kırsalına yönelik yüksek lisans tez çalışmasında; kırsal özelliklerinin değişime açık hale geldiği Küçükköy'de daralan sit sınırları ile denetimsiz yapılaşmanın tehdidi altına girdiğini tespit etmiştir. Çalışmasında tarım ve hayvancılık ile ilgili üretimlerin azaldığı, yeni gelenlerin sanatsal üretimlere dönüştürmeye başladığını, geleneksel üretim biçimlerinin sürdürülebilirliği zorlaşırken, turizmin yöre halkı için yeni gelir kaynağı olarak görüldüğünü belirtmiştir. Ancak yapılara olan talebin artması, geleneksel konutların, arsaların fiyatlarında artışa neden olduğunu ve bu süreçle yerleşimde el değiştiren konut sayısında artışlar yaşandığını belirtmiştir.

4.2. Kırsal Turizmin Ekolojik Değerlere Etkileri

Turizm sektörü çevreye ve çevrenin kaliteli oluşuna diğer sektörlerden daha fazla bağımlıdır. Çevresel değerlere olumlu katkısı olduğunda, kendi sürekliliğine de pozitif katkısı olacaktır. Diğer yandan artan turist yoğunluğu ile beraber ekosistemler ciddi boyutlarda zarar görebilmektedir (Ürger, 1992: 277-278). Bilhassa öznesi tamamen doğa olan kırsal turizm gibi alternatif turizm türleri fiziksel çevre üzerinde bozulmaya yol açtığında, kendi varlığını da tehlikeye sokmaktadır. Sürdürülebilirlikle

çelişen bu durumun çözülmesi önem arz etmektedir. İlk etapta kırsal turizmin, doğal çevreyi tehdit edebilecek etkilerinin ve çevrenin zenginliğine katkı sağlayacak olumlu etkilerinin ortaya konulması gerekmektedir (Torun, 2013: 34). Ekolojik sürdürülebilirlik zayıf ve güçlü yaklaşım olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Yaklaşımların temelinde insanların çevreden faydalanırken, ilişki düzeylerinin hangi boyutta olması gerektiği yatmaktadır. Zayıf sürdürülebilirlik insan ve çevre ilişkilerinde doğanın değer kaybettiğini savunurken, güçlü sürdürülebilirlik, doğal ve suni çevrenin birbirlerini ikame edemeyeceğini, ekolojik hasarların telafi edilemeyeceğini savunmaktadır (Bilgili, 2017: 563). Turizmin ekolojik değerlere etkilerini aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür (Erdoğan, 2007):

-Bitki örtüsü, birçok turistik yerleşimin ana çekiciliklerindedir. Fakat turistik birtakım faaliyetlerden zarar görmektedir. Bitki koleksiyoncularının kamp esnasında veya piknik ateşi yakmaları sonucu çıkan orman yangınları, yapılaşma maksatlı ağaç kesimleri, çöp dökerek doğal bitki örtüsünü kirletme, araç trafiğinin yoğunluğu nedeniyle bitki örtüsünün çignenmesi örnek olarak söylenebilir. Peru'daki And dağlarında ve Nepal'de Himalaya dağlarında turistler tarafından sık olarak kullanılan kimi patika yollara atılan kola kutuları ve tuvalet kağıtları nedeniyle, "Coca-Cola Patikası" ve "tuvalet kâğıdı patikası" gibi ironik isimler takılmıştır (Roney, 2011: 97).

- Turistik bölgelerde kanalizasyon sularının plajlara, göllere ve nehirlere akıtılması, deniz araçları tarafından akıtılan yağların, ambalaj atıkları ve deterjan kullanımı ile kimyasalların suları kirletmesi (Küçüktopuzlu, 1991; akt. Erdoğan, 2007).
- Turistik alanların kendi trafiğine ilave olarak tur otobüsleri ve araç kullanımı, egzoz gazı ve dumanlarla havanın kirlenmesi.
- Vahşi hayvan avcılığı ya da birtakım etkinlikler, doğal yaşamı tedirgin eden fotoğrafçılık, turizm amaçlı yapılaşma nedeniyle kıyı kesimlerindeki canlıların (caretta caretta gibi) nesillerinin yok olması.
- Turizmin kısa vadede sağladığı ekonomik faydanın özendirici olması nedeniyle tarım alanlarının turizm alanlarına dönüştürülmesi başka bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekolojik değerlere duyarlı olmayan bu yaklaşımların temelinde var olan iktisadi anlayışın, doğayı tamamen kendi çıkarları için kullanılması yatmaktadır. Öte yandan çevreyle ilgili yaygın iktisadi görüş ise düşük gelir düzeyine sahip olan ülkelerin "çevreci olmanın" maliyetlerine katlanamadıklarıdır. Çünkü doğal kaynakların kullanımı ile "toplam arzda" meydana gelen düşüşler, doğal kaynak fiyatını artırmaktadır. Bu bağlamda çevrenin daha fazla tahribi ekonomide enflasyonist baskılar yaratırken, diğer yandan çevreyi koruma ve ikame yatırımlarda artış görülmektedir (Özbey, 2006). Dolayısıyla çevre koruma ya da çevre kirliliğini önlemek adına yapılan harcamalar yüzünden diğer üretken alanlardaki kullanılabilir kaynaklar azalacaktır. Bu ekonomik büyümenin önünde engel bir durumdur. Artık "çevre koruma" bir sebep iken, ekonomik büyümenin yavaşlaması ise bir sonuç haline gelmektedir (Özbey, 2002: 72). Ülkeler ancak zenginleştikçe çevre kirliliği ile mücadele edebilmekte bunu da ya mevcut üretimin ölçeğini kıskarak ya çevreci teknolojileri devreye sokarak ya da daha çevreci sektörlere ağırlık vererek yapmaktadırlar (Bertinelli vd.; akt. Bozkurt ve Bıçkı, 2016). Az gelişmiş ülkeleri "sürdürülebilirlik" konusunda karamsarlığa iten bu görüş, gelişmiş ülkelerin çevre koruma açısından avantajlarını irdelerken sürdürülebilirliğin ancak ülkeler arasında teknoloji transferi, yoksulluğun giderilmesi gibi dayanışma ilişkisi ile giderilebileceğini hatırlatmaktadır.

Neoklasik iktisat yaklaşımına ait Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) hipotezi ise başlangıçta kısa vadeli ekonomik büyümenin çevresel bozulmayı artıracaklarını, ancak uzun vadede belli bir gelir seviyesine ulaşıncaya ekonomik büyümenin çevrenin gelişimine katkıda bulunacağını bu sayede çevresel bozulmanın da azalacağını ifade etmektedir (Kuznets, 1955; akt. Zambrano-Monserrata vd., 2016: 8). Ancak literatüre bakıldığında bu hipotezin doğrulanmadığı bir gerçektir. Aslan (2010), Türkiye'de 1968-2005 yılları arasında CO2 emisyonları ve gelir arasında yapılan eşbütünlük analizi ile sınırdışı yüksek lisans tez araştırmasında, hipotezde belirtilen ilişkinin geçerli olmadığını, iktisadi büyümenin devamı durumunda, belli bir gelir düzeyinden sonra çevresel bozulmanın kendiliğinden düzelmesini beklemenin yerinde olmayacağını, çevreyi koruyucu politikaların da

uygulanması gerektiğini tespit etmiştir. Çalışmada iktisadi büyümenin çevreyi gözetmeyen yaklaşımı ile ÇKE hipotezinin, hem literatüre ilişkin tutarlı sonuçlar elde edilmediği, hem de ÇKE hipotezinin Türkiye için geçerli olmadığını tespit etmiştir.

Ekolojik iktisadi anlayış ise geçmişteki büyüme oranları ile gelişmeyi sürdürmeyeceğimizi ileri sürer ve özellikle az gelişmiş ülkelerde, bir süre için iktisadi bir büyüme, kendi koşullarını yeniden üretebilir olmalıdır ama bu üretim, taşıma kapasitesine göre işlemelidir (Aslan, 2010: 14). O halde sorun, çevre verimliliğini azaltmadan refah artışını gerçekleştirmektir. Dolayısıyla insan yaşamının kalitesini artıran ürün ve hizmetlerin doğru biçimde fiyatlandırılmış “ekolojik” dengeyi sağlayan kaynak tüketimi gerçekleştirecek bir şekilde topluma sunulması gerekmektedir (Mutlu, 2000). Bunun içinde sürdürülebilirliğin sadece ekonomik bağlamda değil ekolojik bağlamda da ölçümünün yapılması gerekmektedir. Fakat ekolojik sürdürülebilirlikle alakalı genel manada kabul gören değerlendirme parametrelerinin yetersizliği ve “*fayda/masraf*” analizinin yapılamadığı gibi, oluşan çevre kirliliğinin ortadan kaldırılması için yapılan masraflar da “çevre maliyeti” olarak görülmektedir (Pezikoğlu, 2012: 83). Diğer taraftan her ekolojik sorun, sermaye için yeni üretim alanları açmış daha çok kar elde etmek için daha fazla üretim isteyen sermaye, tüketimi de artırma arayışına girmiştir (Kılınç, 2012: 157). Ekonomik sürdürülebilirliğe hizmet eden bu anlayış maalesef çevrenin sürdürülebilirliğine gölge düşürmektedir. Kabul edilmesi gereken gerçek, küresel bir sorun olan çevrenin çözümü de yine küresel olmaktadır. Bunun için ekolojik toplumsal ölçütlere dayalı bir ahlak tabanında “yetinme ruhunun geliştirilmesi” olmalıdır. Aslında üretim, tüketim ve paylaşımın ibaret olan iktisat, görüldüğü üzere insan davranışlarının yansıması olduğu ortadadır (Karagül, 2018: 432). Sadece üretim alışkanlıklarının değil tüketim alışkanlıkları değişerek yeni bir iktisadi ortam yaratılmalıdır.

4.3. Kırsal Turizmin Sürdürülebilirliği

Turizmin gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler üzerine etkileri ile ilgili çalışmalarda, neoliberal bakış açısıyla modernleşmenin iç içe geçtiği görülmektedir (Telfer, 2015). Modernleşme, gelişmekte olan ülkelerde yapılmış olan turizm çalışmasının gizli temelini oluşturmakta olup döviz girişi, istihdam artışı, teknoloji transferi, gelişen sermaye ve batıya ait değerler ile birlikte daha modern yaşam için bir kalkınma stratejisi olarak tanıtılmıştır (Çiçek ve Sarı, 2018: 998). Ancak modernleşme kuramında odak noktası “ekonomik büyüme” yerini bu kuramda “sürdürülebilirlik” almıştır. Tarihsel olarak bakıldığında ilk olarak sürdürülebilir kalkınma, çevresel kaygıların artmasıyla ortaya çıkmıştır. Diğer yandan kalıcı ekonomik büyümeyi sağlarken, sınırlı doğal kaynakların verimli kullanılmasını ve sosyal kaygıları da ülke politikalarında önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Mensah and Casdevall, 2019: 8). Neo-Klasik ekonomi teorisinde ise sürdürülebilirlik, refah maksimizasyonu olarak tanımlanmaktadır (Tıraş, 2012: 59). Sürdürülebilir kalkınma kavramı veya Birleşmiş Milletler'de tanımlandığı şekliyle, "Ortak gelecek", Brundtland Raporu olarak da bilinen Çevre ve Kalkınma Komitesi (1987), sürdürülebilir kalkınmanın aslında "ihtiyaçları karşılayan gelişme" olduğu fikrini desteklemektedir.

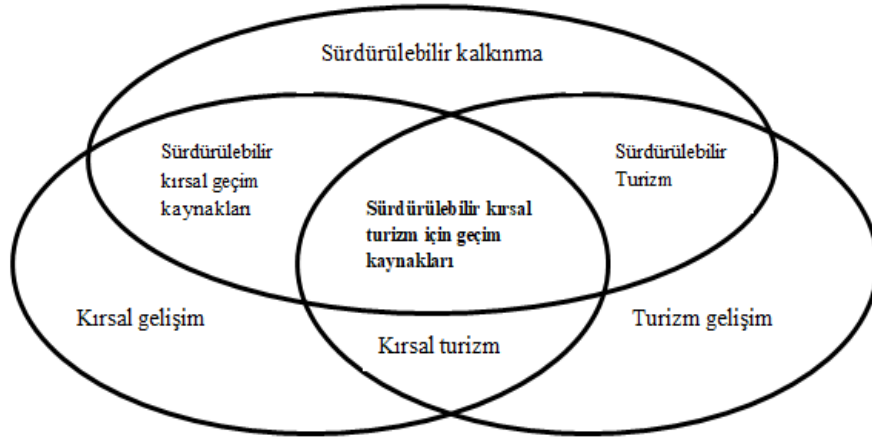
Diğer taraftan iktisadi boyutunun yanında, sürdürülebilirlik terimi kökeninde ekoloji bilimine ait olduğu ve ekosistemin uzun vadede kendini devam ettirmesi için gerekli olan koşulları ifade ettiği bilinmektedir. Sürdürülebilirliğin, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna veya bir sürece, sürdürülebilir kalkınmanın ise ürüne atıfta bulunduğunu iddia etmektedir (Gedik, 2020: 197). Ancak sürdürülebilirlik sağlanması için en az üç cephede ilerleme gerekmektedir: ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel. Geniş bir perspektifle kıt kaynakların kullanımı noktasında turizmin ve diğer sektörlerin kullanımı arasında fırsat maliyeti hesaba katılmalıdır. Aksine dar bir odakla sürdürülebilirliğin baltalanması söz konusudur (Wall, 2007: 10). Sürdürülebilir turizmin, turizmden farkı, varılan destinasyondaki insanlar ile yaşam alanlarında birlikte olmak, kültürlerini kabullenmek ve doğa içinde konforu aramak yerine, doğanın verdikleriyle yetinmektir (Soykan, 2003: 8). Sürdürülebilir turizm gelişimi, turizmin sürdürülebilir kalkınmaya katkılarını artırmayı

amaçlamaktadır. Turizm, sürdürülebilirlik tartışmalarına karşı kalkınmanın (büyük ölçüde ekonomik büyüme olarak düşünülen) ön saflarında yer almaktadır. Özkök ve Gümüş (2009: 62), özellikle sürdürülebilir turizm yaklaşımının geliştirilmesi için dört ana kuraldan birinin kırsal turizm olduğunu, diğer üç kuralın ise eğitime verilen önem, yerel turizm işletmelerinin stratejileri ve bilgi değişimi olduğunu ileri sürmüştür. Kırsal turizmin, turizmin sürdürülebilirliğini sağlamada önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Tanım ve tanımlananlardan bağımsız olarak, şu anda genel olarak sürdürülebilirlik ve özel olarak turizm için ortak bir dilden bahsedilmektedir. Küresel olarak "Turizm için Küresel Etik Kurallarına" kaydedilmiş ve tanıtılmıştır. Bu şu anda kültürel açıdan sorumlu turizmin gelişimi için önemli bir referans unsurudur. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından yayınlanan Chengdu Deklarasyonu, turizm paydaşlarının dikkatini turizmde sürdürülebilir kalkınmaya ve ilkelerine çekmeye çalışmıştır. UNWTO turizmin önemini kabul etmiş ve bu nedenle 2017'yi Uluslararası Kalkınma için "Sürdürülebilir Turizm Yılı" ilan etmiştir. Bu bağlamda UNWTO, sürdürülebilir ekonomik büyüme, işsizliğin ve yoksulluğun azaltılması ve kültürel değerlerin ve çevrenin korunması da dahil olmak üzere birçok önemli alanda turizmin rolünün teşvik edilmesiyle görevlendirilmiştir.

Sürdürülebilirlik turizm bağlamında, kaynaklar üzerindeki bir sınırın turist sayısı üzerinde bir sınır anlamına geldiği, genellikle dar bir şekilde, "taşıma kapasitesi" olarak yorumlanmaktadır (Salazar, 2017). Turizmde taşıma kapasitesi, kaynaklar üzerinde olumsuz bir etki bırakmadan, ziyaretçi tatminini düşürmeden veya destinasyonun ekonomik ve kültürel olarak da istenmeyen etkilere neden olmayan en etkin ve verimli kullanım olarak tanımlanabilir. Ekolojik iktisatta ekonomik faaliyetler, çevrenin *taşıma kapasitesiyle* (carrying capacity) sınırlı olmalıdır (Aslan, 2010: 10). Taşıma kapasitesi ise nüfus düzeyi ve tüketimin, var olan doğal kaynak tabanını tüketmeden devamı sağlamak olarak tanımlanabilmektedir (Avcı, 2007: 490). Ekolojik iktisadın, bu bakımdan sürdürülebilirlik biliminin de öncüsü konumunda olduğu ileri sürülmektedir. Gerçekte "sürdürülebilirlik" sadece toplumsal alanda *maddi* unsurların değişimi öngören değil, *maddi olmayan* unsurların da değişimini öngören sosyo-psikolojik bir yaklaşımdır. Sürdürülebilirliğin maddi olmayan boyutu insan psikolojisi ile ilgili olup, insanın çevre ile uyumlu bir ortama ve geleceğe hazırlanması için bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamaktadır (Kılıç, 2012: 205). Turizm faaliyetleri artıkça ve yaygınlaştıkça, kırsal bölgenin insanların topraklarını kaybetmeye başladığı bir gerçektir. Fakat bu durum sermaye sahipleri için bir sorun değildir çünkü sermaye sahipleri için esas olan katma değer artışı yani sermayenin artırılmasıdır. Ayrıca sermaye sahiplerinin eline geçen topraklar eskisinden çok daha yüksek fiyatlarla yerel halka alım konusunda imkân tanımamaktadır. Bir bölgeye turist varışını artırmak, birçok sanayi kolunda üretilen ürünleri satmaktan daha kolaydır. Firmalar reklam ve propaganda desteği ile ekoturizmi, doğal ve yerel değerlerin korunması hatta sürdürülebilirliği için önemli bir faaliyet olduğu mottosunu kullanmaktadır (Özgen ve Ege, 2018: 668).

Sürdürülebilir turizm, bir bölgede belirlenen bir dönem içinde, turizm türü ne olursa olsun varlığını sürdürebilmesi olarak ifade edilmektedir. Diğer yandan sürdürülebilir turizm kalkınması belirli bir zaman dilimi içerisinde var olmaya devam edecek şekilde, bölgedeki kalkınma girişimleri ile yürütülen diğer faaliyetlerin, süreçlere engel olmayacak bir zeminde yürütülmesidir (Adıgüzel, 2018). Hunter (1997) sürdürülebilir turizmin sürdürülebilir kalkınmayı desteklediğini belirttiği çalışmada bu desteğin –turizm tabanlı, -ürün odaklı, -çevre odaklı, -neotenus turizm olmak üzere dört boyutlu olduğunu ifade etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, salt ekonomik kavramlarla açıklamak yerine, kalkınma perspektifinin ötesinde, nesiller boyu aktarılması gereken bir bilinç sorunu, değer ve sorumluluk olarak ifade edilmiştir (Bozkurt ve Bıçkı, 2016: 110). Sürdürülebilir kırsal kalkınma düşüncesinde ise kapitalist ekonomi ile ekoloji arasında çatışmanın aksine uyumlu bir birliktelik olduğu iddiası yer alır. Çevrecilik, kapitalist kalkınma düşüncesine uydurularak, temel değerlerinden vazgeçilerek ve kalkınma retorığının içinde asimile edilerek, "serbest pazar çevreciliği" biçimlendirilmektedir (Turgut, 2014: 142).

Sürdürülebilir kalkınma, doğal sermaye ve insan yapımı sermayenin ikame ilişkisine bağlı olarak iki farklı yaklaşım ortaya koymuştur. Bu yaklaşımlardan biri olan zayıf sürdürülebilirlik yaklaşımını savunanlar, sınırsız ikame edilebilen doğal kaynakları korumaya gerek duymadan ekonomik büyümeyi sınırlandırarak devamlılığını savunmaktadırlar. Ancak, çoğu doğal kaynağın ikame edilemeyeşini kabul eden güçlü sürdürülebilirlik yaklaşımı, doğal kaynakların korunmasını savunmaktadır (Ekins vd., 2003: 168). Güçlü sürdürülebilirlik yaklaşımı bağlamında sürdürülebilirlik için ilk şart, çevresel olarak sürdürülebilir dönüşümün gerekliliğidir. Güçlü sürdürülebilirlik yaklaşımı aynı zamanda neoklasik ekonomi yaklaşımına dayanan zayıf sürdürülebilirliğin geçerli olmadığını ortaya koyar (Aslan, 2010: 3). Özellikle bu konuyla ilgili kırsal kesimdeki yoksul insanların, turizmde sürdürülebilir geçim sonuçları elde etmesi son derece önemlidir. Ancak “Sürdürülebilir Geçim Yaklaşımı” (Sustainable Livelehood Approach) yaygın olarak kullanılan düzenleme çerçevesinin uygulanması ve bir dereceye kadar yoksulluğun azaltılması düşünüldüğünde, durum turizme tam olarak uymayabilmektedir (Shen vd., 2008: 19). Bunu başarmak için: yerel halka ekonomik olarak uzun vadeli, güvenilir gelir kaynağı yaratmak; sosyo-kültürel olarak toplum temelli istikrarlı, yerel ve bütünlüklü bir kültüre sahip olmak; çevreyi, yerel doğal kaynakları korumak ve yerel katılım için fırsatları kurumsal olarak en üst düzeye çıkarmak gerekmektedir. Fakat sürdürülebilir geçim ilkelerinin turizme kolay uymadığı görülmektedir.

Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınma, Kırsal Kalkınma ve Turizm İlişkisi

Kaynak: Shen vd., 2008.

Turizmin kendi teorileri ve araştırma ilkeleri esas olarak destinasyon düzeyinde kalmakta, buna göre turizm araştırma teorileri ve yöntemleri uygun geçim kaynakları araştırmalarına mikro (ev) seviyesine rehberlik etmemektedir. Bu nedenle, turizm faydalarını en üst düzeye çıkarmak için “Sürdürülebilir Geçim Yaklaşımı” ve turizm hakkında bilgi inşa edilmelidir. Doğa temalı turizmin artmasıyla, bozulmamış doğal alanlara ihtiyacın artması ve bunun kontrolsüz büyümesinin önüne geçilmesi için ekonomik, ekolojik ve sosyal anlamda sınırlamaların getirilmesi gerekmektedir. Gössling (1999) kırsal alanlara yönelik turizm gelişiminin sürdürülebilirliği için aşağıdaki önlemleri sıralamıştır:

1. Sınırlama: Turistler için çekici olmasa da artan ziyaretçi sayılarının yaratacağı baskıyı azaltmak için vergilendirme ile çevresel maliyetleri finanse etmek (Koruma ve ağaçlandırma).
2. Promosyon/Bilgi/Eğitim (Tüm paydaşlar için geçerli eğitimler).
3. Planlama/Yönetim/Kontrol (Yerel paydaşlar sürece katılıp, mali destek sağlanmalı ve profesyonel rehber eşliğinde hem ek istihdam sağlar hem de turistlerin bilgisini en üst düzeye çıkarmaktadır)

4.Bağışlar/Artan giriş ücretleri (Turistlerden bağış istenmesi gönüllü olarak Örneğin Kosta Rika’da 1994 yılında giriş ücretlerini on kat artırarak ziyaretçi sayısını düşürmüş fakat toplam gelir önemli ölçüde artmıştır).

Literatürde kırsal turizm ile ilgili yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Kırsal Turizm Örnekleri

Yazar(lar)	Çalışmanın Konusu
Duffy, R. (2014)	Turizmin, doğa ve neoliberalizm arasındaki etkileşimini ele alırken Güney Afrika’daki fillerin turistlerin hizmetinde kullanılması, fillerin eğitimi ve yönetimi sürecinde ciddi yaralanmalara ve ölümlere neden olduğunu fakat yine de küresel kapitalizm mantığında fil deneyimlerinin metalaştırıldığını iddia etmektedir.
Alkan (2015)	Bu çalışmaya göre, turizmin gelişimi ile talep artışının tarım arazilerinin yapılaşmaya açılmasının ileride olumsuz sonuçlar yaratmasından korkulmaktadır. Yapılan yeni yapılar, eski mimariye uygun inşa edilseler bile destinasyonun büyümesi kendisine has otantik kırsal yapının bozulmasına sebep olabilecektir.
Higham, J. ve Neves, K. (2015)	Bu çalışma balina izleme temalı turizm faaliyeti üzerine yapılmış olup turizmin bu faaliyeti metalaştırarak sattığını ve balinaların doğal yaşam alanlarına zarar verdiğini ortaya koymuştur.
Meissner vd., (2015)	Bu çalışmada; Yeni Zelanda’da turistler yunusları besleme ve yunuslarla etkileşim amacı ile körfezi ziyaret etmeye teşvik edilir. Uzun vadede bu durumun yunusların yaşam sürelerinin kısalmasına ve sağlık sorunlarının artmasına neden olduğu ortaya çıkmıştır.
Özgen ve Ege, (2018)	Bu çalışmaya göre; Ayder yaylası (Rize) imara açılmış, yoğun bir yerleşme alanına dönüşerek doğal güzelliğini koruyamamıştır.
Giray vd., (2019)	Isparta’nın Kuyucak Köyü’ne (Lavanta Kokulu Köy) yönelik kırsal turizmin sürdürülebilirliği konusundaki çalışmasında yerel paydaşın kırsal turizm ve hizmet pazarlaması konusunda deneyimi olmadığını ve ziyaretçilere yapılan anket çalışmasında da asıl amaçlarının doğa/kırsal deneyim olarak belirtmiş olsa da çoğunluğun birincil motivasyonu fotoğraf çekip sosyal medya araçları aracılığıyla paylaşmak olduğu belirlenmiştir. Üç yıl içinde kazanılan bu popülerliğin hızlı bir şekilde ortadan kaybolması da bunun bir sebebi olduğunu belirtmiştir.
Almeida ve Machado, (2021)	Alt yapı yatırımlarının, kırsal turizmin Madeira Ada’sında daha fazla ziyaretçi çekmesinde ne ölçüde yardımcı olduğunu araştırdığı çalışmasında sadece konaklama sunmaya odaklandıkları için on yılda ziyaretçi sayısında düşüşlerin olduğu saptanmıştır.
Turgut, G. (2014)	Turgut, ekonomide sürdürülebilir kalkınma söyleminin geçersiz olduğunu vurgulamıştır. Turgut, makalesinde acil ekolojik eylemin bilim insanları tarafından çok fazla dile getirmesi ve bu doğrultuda toplumun gösterdiği duyarlılık nedeniyle, hükümetleri ve uluslararası örgütleri ekolojik sürdürülebilirlik sorununa çözüm arıyormuş gibi görünmesini zorunlu kıldığını ifade etmiştir.
Karataş ve Günay (2017)	Karataş ve Günay (2017), özellikle Slow City olduktan sonra Akyaka’da artan turizm faaliyetlerinin, yapmış oldukları yerel kalkınma modeli olarak sürdürülebilir turizmin sürdürülebilir kalkınmaya etkisini araştırmıştır. Kıyı ve çevrenin kirlendiği, konut fiyatlarının yükseldiği ayrıca trafik ve gürültünün arttığı, ormanlık alanların yerini kentsel yapılaşmaya bıraktığı, büyük marketlerin çoğaldığı, tarihi dokunun bozulmakta olduğu da tespit edilmiştir. Ayrıca ekonomik kalkınma açısından istenilen verimliliğin sağlanabilmesi açısından Akyaka’da artan turizm faaliyetlerinin genellikle olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.
Üzümcü vd., (2017)	Bu çalışmada Konya İli Selçuklu ilçesi, Sille köyü turizminin potansiyeli ve turizme açıldıktan sonra köyde yaşanacak olan değişimler ele alınmıştır. Kırsal turizmin hızlı ve plansız gelişimi tarımsal alanların azalmasına, gayrimenkul fiyatlarının artışına, kırsal alanların aşırı ve yoğun kullanımının doğa tahribatına yol açacağına, çekiciliklerin azalmasına yol açacağını ileri sürmektedir. Olumsuz etkilerinin yanı sıra köyün artan turizm talebiyle yöreden göç önlenerek nüfus artışı ile ekonomi canlanacak, Sille’de üretilen meyve, sebzelere talep artacak, yöre halkının hayat standartları yükselecek ve tüm yıl çevre illerden talep görecektir.

Tablodaki örneklerden de anlaşıldığı üzere çevre üzerindeki olumsuzluklar, hızlı gelişen, plansız/kontrolsüz gelişen kırsal turizm bağlamında “sürdürülebilir” bir gelişim göstermediği ortadadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ekonomik fayda sağlamak adına diğer seçenekler tükenip turizm ile ilgili faaliyetleri kırsal alanlara yönlendiklerinde ve rekabet için yeterli planlama olmadan turist varışlarını artırmak istemeleri sürdürülebilirlik hedeflerini ihmale yol açmıştır. Kırsalın karşılaştığı yeni kalkınma paradigması doğrultusunda turizm gelişimini anlamak için daha fazla araştırmaya ve estetik açıdan hoş manzaraları sürdürmek için insanların ne kadar ödemeye istekli olduklarını tahmin etmek için araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Konunun hassas noktasını teorinin pratikte karşılaştığı birtakım güçlükler oluşturmaktadır. Bu güçlükleri sıralayacak olursak (Çalışkan, 2017: 1130);

- Gelir dağılımı ve yaşam kalitesi açısından eşitliğin olmadığı dünyada, çevresel sürdürülebilirliğin herkesin benzer duyarlılığa sahip olmasını veya aynı önceliği vermesinin beklenmesi,
- Tüketirken zarar vermeden yenilemenin günümüz sanayi ağırlıklı toplumları için sorun oluşturması,
- Artan dünya nüfusu ve bununla birlikte suç oranlarındaki yükseliş, salgın hastalıklar, ekonomik zorluklar, enerji krizi gibi sorunların öncelikli olması çevre ile ilgili bilincinin oluşmasına sosyo-ekonomik bir engeldir.

Sonuç olarak bugün, çevreye duyarlı olan turizm düşüncesi ile yeni arayışlar gündeme gelmiştir (Beyhan ve Ünügür, 2005: 80). Ancak yaşanan çevre sorunları, küresel dünya düzeni ile sürdürülebilir kırsal turizm arasında büyük bir gerilimin de olduğu ortadadır (Yeoman ve Postma, 2014). Özellikle kırsal alanların doğal kaynakları hem ulusal hem de çok uluslu ekonomik birimler tarafından kullanılmak istenmektedir. Dolayısıyla kırsal kalkınma artık ulusal bir konu değil uluslararası bir konu haline gelmiştir (Pezikoğlu, 2012: 85). Bu kavramlar küresel bir boyutta incelenerek küresel stratejiler ele alınmalıdır.

5. Sonuç ve Öneriler

Kırsal turizm, kırsalda yaşayanlar açısından, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve kırsal kalkınma için önemli ekonomik faaliyetlerden biridir. Kentin kalabalık nüfusundan, havasından, gürültüsünden uzaklaşmak isteyenler için ideal bir turizm faaliyeti haline gelmiştir (Ün vd., 2012). Fakat her geçen gün kırsal turizme artan talep nedeniyle, arz kaynaklarından uzun ve verimli bir şekilde yararlanılacak şekilde ele alınması gerekmektedir. Dolayısıyla “sürdürülebilir turizm” kavramına ilişkin konunun kırsal bağlamda ele alınması ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlarının net olarak belirlenmesi zorunludur. “Sürdürülebilirliğin” ekonomik boyutları konusunda yaşanan gerilimin, turizmin sürdürülebilirliği konusunda da devam ettiği görülmektedir. Çevre sorunları ile ekonomi bilimi arasında karşılıklı ve çatışmalı bir ilişki söz konusu olup, ekonomik faaliyetlerin artıkça çevre sorunlarının artması sürdürülebilir ekonomik büyümeyi çıkmaza sokmaktadır (Erataş ve Uysal, 2014: 1). Çevre sorunlarını gidermenin bir maliyet olduğu düşüncesi, kırsal turizmi ekonomi ve ekoloji kısılacında bırakarak sürdürülebilirliğini zayıflatmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın ekolojik boyutu, doğal kaynaklara ekosistemlerin sürdürülebilirliği açısından yaklaşmaktadır. Bu bakış açısı doğal kaynakların ikamesinin olmadığını ve bu bilinçle kaynak tüketiminin olması gerektiğini savunur. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınmanın ekolojik boyutu ekosistemleri sadece insana hizmet eden bir ekonomik sistem olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla turizm bir geçim stratejisi olarak değerlendirilmeli, mevcut ekonomi ve ekolojiye dahil edilmeli, ekonomiyi çeşitlendirmeye yardımcı olmalıdır. Fakat bunun için neoliberal iktisat politikaları yerine, toplumsal değerleri merkeze alan, kamu denetiminin sağlandığı, sermaye birikimi üretim tarzı yerine, bireylerin temel ihtiyaçları için üretimi benimseyen yeni iktisat anlayışına yer verilmelidir (Karagül, 2020: 4). Bu anlamda bireysellik yerine toplumsal birlikteliği ve sosyal sorumluluğun doğaya karşı

duyarlılığın önde olduğu değerler çerçevesinde iktisadi değerlerin ele alınması, barış ve sosyal refah için zorunluluk arz etmektedir (Karagül, 2018: 425).

Bu bağlamda ilk olarak kırsal alanlarda turizm hakkında doğru bir imaj yerleşmesi için yerel halkın bilgilendirilmesi gerekmektedir. Yaşadığı bölgede doğal ve kültürel değerler sayesinde gelir elde ettiği için aynı zamanda bu değerleri sahiplenen ve koruyan da yerel halk olmalıdır. Kitle turizminin alternatifi olarak görülmemesi gereken kırsal turizmin kalkınma sorununun çözümü olarak değil, kalkınma stratejisinin sadece bir bölümünü oluşturduğu kabul edilmelidir. Turizmin sürdürülebilirliği yaklaşımı, sektör olarak sadece kendini sürdürmenin ötesinde değildir. Birçok kırsal alan üzerine yapılan araştırmalarda çevresel değerlerin metalaştırıldığı, maksimum kâr amaçlı ve doğayı sınırsız bir biçimde kullanma anlayışı, geri dönüşü olmayan çevresel bozulmalara neden olduğu ortadadır. Sürdürülebilir kalkınma anlayışının turizmin çevre dostu, temiz üretim, temiz ürün felsefesine uygun bir alan olan kırsal üzerine inşa edilmesi bu alanların taşıma kapasitesinin sınırlarının iyi belirlenmesi gerekmektedir. Doğanın taşıyabileceği kapasite nedeniyle kırsalda kitle turizmi şeklinde değil küçük gruplar şeklinde turizm faaliyetleri olmalıdır. Kırsal turizm yapılan alanlarda, avcılık, hayvanlarla ilgili faaliyetler gerçekleştirilmemelidir. Kırsal destinasyonun ekolojisine, doğal ve kültürel özelliklerine göre uygun turizm ürünleri çeşitlendirilmeli, yerel kapasite, mesleki eğitim yoluyla geliştirilmelidir. Sermaye kısıtı olan yerel paydaşlar için mali destek ve ekonomik tazminat mekanizmaları oluşturulmalıdır. Bölge yöneticileri; turizmde korumacı, iyi niyetli, çeşitli aktörler ve paydaşlar arasında ilişkilerin kurulmasını sağlayan koordinatörler olarak seçilmelidir. Netice itibarıyla hangi turizm çeşidi olursa olsun turizmin üretildiği yerde eş zamanlı olarak tüketilmesi sebebiyle doğayı koruma noktasında sadece üreticinin değil tüketicinin de duyarlı olması gerekmektedir.

Ekoloji düşüncesinde toplum ve birey anlayışı, egemen paradigmadan köklü şekilde ayrılır. Birey, iktisadi çıkar uğruna hareket eden bir meta olmaktan çıkarılarak, kimlik ve değer sahibi kılınmıştır. Egemen iktisadi anlayışın sorunlu olduğu, bu sebeple, ekolojik yaşama duyarlı radikal değişikliklere gidilmesinin gerekli olduğu, ekonomi ve ekolojinin elbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yalnızca sürdürülebilirliğin en önemli bileşeni olan sosyal perspektif yardımı ile başarılabilir. Sharpley'in (2009) çalışmasında öne sürdüğü gibi sürdürülebilirliğe yönelik en büyük zorluk, çağdaş tüketim ve üretim düzeylerini ve kalıplarını dönüştürmeye ihtiyaç vardır. Bununla birlikte doğanın insanın emrine sunduğu iktisadi anlayış yerine, doğanın insan ile interaktif bir ilişki içinde olduğunu, maddeci olmayan ve değerler anlayışına dayalı iktisadi anlayışın benimsenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla sonraki çalışmalar için sürdürülebilirliğin kırsal turizm açısından değerlendirilmeye alınırken sosyal boyutunun da ayrıntılı bir şekilde ele alınması ve kırsal destinasyonlar üzerinde etkilerinin bütün boyutlarıyla araştırılması önerilmektedir.

Kaynaklar

- Adıgüzel, B. (2018). Sürdürülebilir turizm kalkınması kavramının Ayder'in yerel turizm paydaşlarınca değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, 34-54. <https://dergipark.org.tr/pub/gaziturizm>
- Akbaş, G. (2019). *Küçükköy geleneksel dokusunda göçlerin neden olduğu mekansal dönüşümler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Akça, H., Esengün, K., ve Sayılı, M. (2001). Kırsal alanların kalkındırılmasında kırsal turizmin rolü. *Standart Ekonomik ve Teknik Dergi*, 470, 29-35.
- Akova, İ. (2011). *Kırsal turizm*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Önlisans Ders Notu.
- Aksu, G.A. (2021). Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Uygulaması Örneği: Yukarı Avusturya, Ottenschlag Köyü ve Mooswiesen Biyolojik Göleti Peyzaj Planlama Projesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 1061-1072.
- Alkan, C. (2015). Sürdürülebilir turizm: Alaçatı destinasyonuna yönelik bir uygulama. *Journal of Yaşar University*, 10(40), 6692-6710. <https://doi.org/10.19168/jyu.36395>

- Almeida, A., and Machado, L. P. (2021). Rural development and rural tourism: the impact of infrastructure investments. In R. A. Castanho, G. Couto, & R. Santos (Eds.), *Peripheral Territories, Tourism, and Regional Development*. IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/intechopen.95610>
- Aslan, F. (2010). *İktisadi büyümenin ekolojik sınırları ve kalkınmanın sürdürülebilirliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Avcı, N. (2007). Turizmde taşıma kapasitesinin önemi. *Ege Akademik Bakış*, 7(2), 485-501.
- Bahar, O. (2003). Kitle turizminin çevre üzerindeki olası etkileri; Bodrum örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 150-158.
- Beyhan, E. (2008). “Sürdürülebilir kalkınma – çevre ve yerel Yönetimler”, *Yerel Siyaset Aylık Bilimsel Siyasi Dergi*, 35,12-17.
- Beyhan, Ş.G. ve Ünügür, S.M. (2005). Çağdaş gereksinmeler bağlamında sürdürülebilir turizm ve kimlik modeli. *İTÜ Dergisi, Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 4(2), 79-87.
- Bilgili, M.Y. (2017). Ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49), 559-569.
- Bozkurt, V. ve Bıçkı, D. (2016). Sürdürülebilir kalkınma, çevre bilinci ve değerler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü İktisat Çalıştayı*, İzmir.
- Briedenhann, J. and Wickens, E. (2004). Tourism routes as a toll for the economic development of rural areas – vibrant hope or impossible dream?. *Tourism Management*, 25, 71-79. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(03\)00063-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00063-3)
- Büscher, B. (2010). Anti-politics as political strategy: neoliberalism and transfrontier conservation in Southern Africa. *Development and Change*, 41, 29-51. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2009.01621.x>
- Çalık, İ. (2019). Teoride ve uygulamada sürdürülebilir turizm. (İçinde: Gümüşhane’de sürdürülebilir turizm, Derleyenler: Çalık, İ. ve Zeybek, H.İ., 1–13). Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Gümüşhane.
- Çalışkan, C. (2017). Sürdürülebilir turizmin çevre ikilemi: toplum ve tüketim. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1123-1136.
- Çeken, H., Dalgın, T. ve Çankır, N. (2012). Bir alternatif turizm türü olarak kırsal turizmin gelişimini etkileyen faktörler ve kırsal turizmin etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 11-16. <https://ijses.org/index.php/ijses/article/view/81>
- Çiçek, D. ve Sarı, Y. (2018). Kalkınma kuramları ve turizmin gelişimi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 993-1015. <https://doi.org/10.21325/jotags.2018.34>
- Duffy, R. (2014). Interactive elephants: Nature, tourism and neoliberalism. *Annals of Tourism Research*. 44, 88-101. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2013.09.003>
- Duffy, R. (2015). Nature-based tourism and neoliberalism: Noncealing contradictions. *Tourism Geographies*. 17(4), 529–543. <https://doi.org/10.1080/14616688.2015.1053972>
- Ekins, P., Simon, S., Deutsch, L., Folke, C., and De Groot, R. (2003). A Framework for the practical application of the concepts of critical natural capital and strong sustainability. *Ecological Economics*, 44(2-3), 65–185. <https://EconPapers.repec.org/RePEc:eee:ecolec:v:44:y:2003:i:2-3:p:165-185>
- Erataş, F. ve Uysal, D. (2014). Çevresel Kuznets Eğrisi yaklaşımının “BRICT” ülkeleri kapsamında değerlendirilmesi. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 64(1), 1-25. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifm/issue/866/9645>
- Erdoğan, H. (2007, 22 Mart). Çevre ve Turizm. <http://www.macahelbizimdir.org/KoseYazilari.asp?yazi=devam&id=76>
- Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve ekoturizm*. Pozitif Matbaacılık, Ankara.
- Esengün, K., Akça H. ve Saygılı, M. (2002). Kırsal alanların kalkındırılmasında kırsal turizmin rolü. *Standart Dergisi*, 470, 29-35.
- Fletcher, R. (2011). Sustaining tourism, sustaining capitalism? The tourism industry's role in global capitalist expansion. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 13(3), 443-461. <http://dx.doi.org/10.1080/14616688.2011.570372>

- Fletcher, R. and Neves, K. (2012). Contradictions in tourism: the promise and pitfalls of ecotourism as a manifold capitalist fix. *Environment and Society*, 3, 60-77. <https://doi.org/10.3167/ares.2012.030105>
- Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3(3), 196-215. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijephss/issue/54205/722850>
- Giray, F.H., Kadakoğlu, B., Çetin, F., ve Bamoi, A.G. (2019). Rural tourism marketing: lavender tourism in Turkey. *Ciência Rural*, 49(2). <https://doi.org/10.1590/0103-8478cr2018065>
- Gössling, S. (1999). Ecotourism: a means to safeguard biodiversity and ecosystem functions?. *Ecological Economics*, 29(2), 303-320. [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(99\)00012-9](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(99)00012-9)
- Harris, J.M. (2000). Basic principles of sustainable development. *Global Development and Environment Institute-Working Paper 00-0, Trufts University*
- Higham, J. and Neves, K. (2015). Whales, tourism and manifold capitalist fixes: new relationships with the driving force of capitalism. In K. Markwell (Ed.), *Animals and Tourism: Understanding Diverse Relationships*, 109-127. *Bristol, Blue Ridge Summit: Channel View Publications*. <https://doi.org/10.21832/9781845415051-011>
- Hunter, C. (1997). Sustainable tourism as an adaptive paradigm?. *Annals of Tourism Research*, 2(4), 850-867. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(97\)00036-4](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(97)00036-4)
- Irshad, H. (2010). Rural Tourism- An Opportunity for Sustainable Development, Government of Alberta, Agriculture and Rural Development. Canada.
- Kadanalı, E. ve Yazgan, Ş. (2012). Kırsal turizmin ekonomik-sosyal ve çevresel etkileri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi*, 14(23), 97-100. <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2012/97-100.pdf>
- Kahraman, N. ve Türkay, O. (2006). *Turizm ve çevre*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Karagül, M. (2018). Rasyonel ekonomi ve davranış iktisadından değerler iktisadına. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 425-440. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.418375>
- Karagül, M. (2020). Neoliberal politikalar ve ekonomik krizler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(4). 23-38. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ead/issue/59522/842028>
- Karataş, A. ve Günay, D. (2017). Bir yerel kalkınma modeli olarak slow city hareketi ve sürdürülebilir turizm ilişkisi: Akyaka örneği. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler'de Akademik Araştırmalar-V*, 467-484.
- Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 11-29. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10214/125525>
- Kılıç, S. (2012). Sürdürülebilir kalkınma anlayışının ekonomik boyutuna ekolojik bir yaklaşım. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Enstitüsü Dergisi*, 0(47), 201-226. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusiyasal/issue/629/6398>
- Kılınç, A. (2012). Neoliberalizm bağlamında sürdürülebilir kalkınmanın merkez ve çevre ülkeler açısından değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 47-61. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/18903>
- Korkmaz, M. ve Tolunay, A. (2002). Kırsal kalkınma aracı olarak ekoturizm. *First tourism congress of Mediterranean countries*, Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu, Azim Matbaa, Antalya.
- Meissner A., Christiansen F., Martinez E., Pawley MDM., Orams MB., and Stockin KA. (2015). Behavioural effects of tourism on oceanic common dolphins, *Delphinus sp.*, in New Zealand: the effects of markov analysis variations and current tour operator compliance with regulations. *10(1)*. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.011696>
- Mensah, J., Casadevall S. R. (Reviewing editor) (2019). Sustainable development: meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: literature review. *Cogent Social Sciences*, 5(1). <https://doi.org/10.1080/23311886.2019.1653531>

- Mutlu, A. (2000). Ekoloji Düşüncesinde İktisat Anlayışı Bir Ütopya Mı? https://www.academia.edu/15418165/ekoloji_düşüncesinde_iktisat_anlayışı_bir_ütopya_mı
- Neves, K. (2010). Cashing in on cetourism: A critical ecological engagement with dominant e-ngo discourses on whaling, cetacean conservation, and whale watching Antipode. *A Radical Journal of Geography*, 42, 19–41. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2010.00770.x>
- OECD (1994). Tourism Strategies and Rural Development. Organisation For Economic Co-Operation and Development, Paris.
- Özbey, F. R. (2002). Sürdürülebilir turizm kalkınması. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 67-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadoluibfd/issue/48381/612719>
- Özbey, F.R. (2006). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir turizm kalkınması. https://www.academia.edu/5092782/küreselleşme_sürecinde_sürdürülebilir_turizm_kalkınması_sustainable_tourism_development_in_globalization_program
- Özgen, N. ve Ege, S.C. (2018). Kapitalizmin ekolojik krizleri üzerine bir okuma. *IWACT 2018 International West Asia Congress Of Tourism Research*, Van, 661-685.
- Özkök, F. ve Gümüş, F. (2009). Sürdürülebilir turizmde bilginin önemi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 51-72. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuybd/issue/4110/54113>
- Pezikoğlu, F. (2012). Sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınma kavramı içinde tarım-turizm-kırsal alan ilişkisi ve sonuçları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (1), 83-90. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10214/125532>
- Roney, S.A. (2011). *Turizm bir sistemin analizi*. 1.Baskı, Detay Yayıncılık.
- Salazar, N.B. (2017). Sustainable tourism for deveploment? *American Anthropological Associaton*. 58(4), 187-192. <https://doi.org/10.1111/AN.573>
- Sanz, López-JM, Penelas-Leguía A., Gutiérrez-Rodríguez P. and Cuesta-Valiño P. (2021). Rural tourism and the sustainable development goals: A Study of the variables that most influence the behavior of the tourist. *Front Psychol*, 12: 722973. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.722973>
- Sharpley, R. (2009). The myth of sustainable tourism. *CSD Working Papers Series*, 4, 1-14.
- Shen, F. Hughey, K.F.D. and Simmons, D.G. (2008). Connecting the sustainable livelihoods approach and tourism: a review of the literatüre. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 15, 9–31. <https://doi.org/10.1375/jhtm.15.19>
- Soykan, F. (1999). Doğal çevre ve kırsal kültürle bütünleşen bir turizm türü: kırsal turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10, 67-75. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atad/issue/53224/706675>
- Soykan, F. (2003). Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12 (1), 1-11. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd/issue/4882/66951>
- Telfer, D. J. (2015). The evolution of tourism and development theory. (İçinde: Tourism and Development: Concepts and Issues, Derleyenler: R. Sharpley ve D. Telfer, 31–73). Clevedon: Channel View.
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: teorik bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57-73. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/10265/125901>
- Torun, E. (2013). Kırsal turizmin bölge insanına katkıları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2013(1), 31-37. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10212/125485>
- Turgut, G. (2014). Ekolojik sürdürülebilirlik ve küçülme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 137-165. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuiibfd/issue/22718/242472>
- UN, (1987). Brundtland Report. Our Common Future. WCED (the World Commission on Environment and Development). https://unfccc.int/documents?gclid=Cj0KCQjwy5maBhDdARIsAMxrkw3VYGDI6IN9BvoN-Gu6CE8N8h2Pqa9h1Kc4_dkmmA1rxDjVgJmUqeAaAjsnEALw_wcB

- Ün E., Tutar, F., Tutar, E. ve Erkan, Ç. (2012). Ekonomik kalkınmada kırsal turizmin rolü: Türkiye örneği. *International Conference On Euroasian Economies*.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kastorman/issue/17230/179942>
- Ürger, S. (1992). *Genel turizm bilgisi*. Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu Yayını.
- Üzümcü Polat, T., Çelik A. ve Karataş, M. (2017). Koruma-kullanma ikileminde sürdürülebilirlik ve kırsal turizm: Konya-Sille örneği. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 10(1): 53-64.
- Wall, G. (2007). Sustainable development, sustainable tourism and sustainable livelihoods. 2007 *International Tourism Biennial: Lessons From the Past. Directions for the Future*.
- Xu, J., Yihe, L., Liding C. and Yang, L. (2009). Contribution of tourism development to protected area management: local stakeholder perspectives. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 16(1), 30-36, <https://doi.org/10.1080/13504500902757189>.
- Yeoman, I. and Postma, A. (2014). Developing an ontological framework for tourism futures. *Tourism Recreation Research*. 39(3), 299-304.
- Zambrano-Monserrate, M. A., Troccoly, A. and Pacheco-Borja, M. J. (2016). Testing the environmental Kuznets Curve hypothesis in Iceland. *Revista de Economía del Rosario*, 19(1), 5-28. <https://doi.org/10.12804/revistas.urosario.edu.co/economia/a.5239>.